

E D E B İ Y A T / R O M A N

Yusuf'un Limanları

Can Orhun

*Hayatıma kattıkları için, eşime...
ve tüm dost sofralarına,
hayatın belki de en anlamlı anlarına...*

BİRİNCİ BÖLÜM

1738 senesinin sıcak, ışıldayan bir Haziran günüydü. Hicrî 1151 senesinin ikinci ayı olan Safer ayına denk gelen, eve dönüş yolundaki o sınımsıcak gün...

Bugün hatıralarımda yarı puslu hâliyle yer etse de özlemle hatırladığım ve hayatımın seyrini değiştirecek olayların yaşandığı o tuhaf gün...

Gemimiz kalabalık ve keşmekeş Venedik limanından aldığı yükünü boşalttıktan ve Doğu'dan gelen malları yükledikten sonra yeniden denizlere açılmak için pruvasını İstanbul'a çevirmişti.

Seyahatimizin sonlarına yaklaşıyorduk. Ecnebi denizlerindeki seyrimiz kısa bir süre önce son bulmuş, yelkenlerimiz Osmanlı denizlerinin rüzgârlarıyla dolmuştu. Günlerdir, kısa süreler için uğradığımız bir iki ada dışında dört bir yanımızı saran engin denizden ve uçsuz bucaksız ufuktan başka hiçbir şey görmemiştik. Ayağımızın toprağa basacağı anı heyecanla beklediğim günlerden biriydi.

Reis Efendi, İstanbul'a varmadan önce İzmir limanında seyrimize kısa bir mola vereceğimizi söylemişti. Denizde uzun zamandır geçirdiğimiz yeknesak ve yavaş günlerimize az da olsa bir hareket katılması ihtimali gemi efradında heyecan dalgası estirmişti.

Seyahat çok sakin ve olaysız geçiyordu. Biraz hareket için uzaktan da olsa yeni bir şehri görmenin zihnime ve duygularıma iyi geleceğini umuyordum...

Biraz hareket... Ve şansım varsa biraz da heyecan...

Ama o gün... Hayatın benimle cilveleştiği işte o gün, hayal ettiğimden de fazlasını buldum...

İzmir limanında gemiye binen o tuhaf görünümlü ecnebiler ile yıllar sonra, Londra'nın karanlık sokaklarından birindeki "Thatched House Tavern" adlı bir handa karşılaşacağımız, o gün aklımın ucundan bile geçmezdi.

Hem de ne karşılaşma...

Hanın geniş toplantı salonunda İngiliz lordlarını, centilmenlerini görmeyi beklerken karşımda Osmanlı sultanları, sadrazamları, kadı efendileri gibi giyinmiş yarı sarhoş, beyaz suretli Britanyalı topluluğu görünce şaşkınlıktan ağzım açık kalacaktı...

Bana Londra'da kalacak bir yer ayarlayan ve onları bulmama yardım eden dostumun yaptığı araştırmalardan sonra beni yönlendirdiği yerdi orası...

Elime katlanmış, sararmış bir kâğıt sıkıştırmış, "Al bu adresi" demişti, "aradığın izi burada bulacaksın, gitmen gereken yer burası..."

Kâğıdı açtığımda ilk gördüğüm bu hanın adı ve adresiydi...

Bir de İstanbul'dan o kadar uzakta olduğum için okuduğumda beni şaşırtan o yarısı Türkçe ad: "Divan Club."¹

Sonradan anlayacaktım ki, o hanın geniş salonunda bir araya gelen adamların tuhaf topluluklarına verdikleri isimdi bu... Diwan Kulübü...

Yarım kalmış bir yağlıboya tablonun izinde, haftalarca yaptığım yolculuktan sonra geldiğim o tuhaf yer...

Ve o asil İngiliz beyleri ile İzmir limanında başlayan, İstanbul'da devam eden ve Londra'da son bulan mesafeli dostluğumuzun düğümlendiği yer...

Orada, onlarla geçireceğim kısa sürede, içlerine girme, tuhaf âdetlerini tanıma ve dostluklar edinme şansını yakalamak ise belki de yolculuklarımın en tuhafı olacaktı.

Uzun yollar yapmadan, deve kervanlarıyla, gemilerle günlerce gecelerce yol almadan yapılan bir yolculuk. Bilinmeze ve dostluklara yapılan yolculuk...

Ama o güne daha çok var...

İKİNCİ BÖLÜM

Beni hiç tahmin edemeyeceğim maceralara taşıyan o tuhaf olaylar zinciri İzmir limanına yanaştığımız işte tam o gün başladı.

Amcam Mâlik Efendi'nin verdiği görevi yerine getirmek için İstanbul'dan bir gemiye binip Venedik'e seyahat etmiştim. Ahşap oyma işinde İstanbul'un hatırı sayılır ustalarından biriydi amcam. Onun bir müşterisine ait yüke yolculuk boyunca refakat ediyordum. Bu hatırlı müşteri İstanbul'daki sefaretlerden birinde görev yapan bir ecnebinin eşiydi. Bu güzel, zarif kadın amcama kendisi için bazı oyma işi siparişler vermiş ve hazır olduktan sonra bunların teslimatının Venedik'te yapılmasını istemişti. Çok alışlageldik bir talep değildi bu. Buna rağmen amcam bu iyi müşterisini kıramamış ve siparişlerin teslim edilmesi sorumluluğunu da bana yüklemişti.

Amcamın Pera'daki dükkânına uğrayan ecnebilerle konuşmaya çalışırken ve içimdeki merakı biraz da gayretimi ekleyerek öğrendiğim lisan yüzünden buralara göndermişti amcam beni. Aslında çok zor bir görev de değildi bu. Gemi Venedik'e varır varmaz limana demirlemiş, ardından da kıyıda bekleyen hamallar güverteye çıkarak yükleri boşaltmaya girişmişlerdi. Benim tek yapmam gereken, müşteriye ait malların gemiden indirilmesi sırasında orada hazır bulunmak olmuştu. Rıhtıma ayak basmış, gözlerimi hayatımda ilk kez gördüğüm Venedik'in olağanüstü görüntüsüne alıştırmaya çalışıyordum ki refakat ettiğim yüklerin tümü rıhtımda yan yana istiflenmişti bile.

Aradan çok geçmemişti ki bir adam yanaşarak geminin nereden geldiğini sordu. Kendini tanıttıktan sonra amcamın adını vererek, malları beklediğini ve teslim almak için geldiğini söyledi. Ben de amcamın bana verdiği talimat doğrultusunda malları, elinde İstanbul'dan gelen bir mektubu gösteren bu kişiye teslim

ettim. Adam yanında getirdiği hamallara oymaları yüklemeli talimatı verdikten sonra teşekkür ederek yanımdan ayrıldı.

Bu kısa görev çabucak hallolduktan birkaç gün sonra da dönüş yolu için İstanbul'a giden başka bir gemiye yolcu olarak bindim. Bir Türk gemisiydi bu. Venedik limanından ayrıldıktan sonra dönüş yolundaki seyrimiz denizin ve rüzgârın dostluğu sayesinde sorunsuz devam etmişti. Seyahatin sonlarına doğru güneşli bir günde İzmir'i karşıdan gören körfeze girmiş, güzel bir yolculuktan sonra kalabalık limana demirlemek üzere burnumuzu şehre doğru çevirmiştik.

Tertemiz, insanın içine mutluluk veren bir hava vardı İzmir'de. Körfez güneşin altında masmavi parılıyordu. Martılar ve daha önce görmediğim başka bir sürü kuş geminin ardından çığlıklar ata ata sürüler hâlinde uçuyorlardı.

Bu güzel havayı solumak ve eklemelerimi biraz hareket ettirmek için güverteye çıktım. Geminin sancak tarafına geçip küpeşteye dayanarak yavaş yavaş yaklaşan şehri seyretmeye koyuldum. İzmir yüzünü artık iyiden iyiye göstermeye başlamıştı. Seyrimizi bir süre daha böyle sessizlik içerisinde sürdürdük. Karaya, uzansak neredeyse dokunabileceğimiz bir mesafeye kadar yaklaşmıştık. Sessizliği ilk bozan, geminin kaptanı Reis Efendi oldu. Sağa sola emirler yağdırıyor, isteklerinin bir an önce yerine getirilmesi için âdeta kükrüyordu. Reis Efendi'yi işiten gemi efradı da koşuşturarak bu emirleri yerine getirmeye çalışıyordu. Birkaç denizci direklere tırmanıp yelkenleri toplamaya girişti. Kendi aralarında bağırıyor, bazen sinkaf etmekten de geri durmuyorlardı. Koşuşturmaları bir süre daha böyle bağırış ve seslenmelerle devam etti.

Sonrasında yine aynı huzur veren sessizlik...

Limana yaklaşırken etraftaki sesler gemimizin gelişini karşılar gibi kesilmişti. Kulaklarımıza sadece yelkenlerin rüzgârla sarsızca oynaşmasından çıkan mutluluk dolu sesler geliyordu.

İzmir limanı, Venedik limanından daha sakin bir limandı. Üzerinde durduğum güverteden bakıldığında rıhtıma bağlı daha az sayıda gemi var gibi görünüyordu. Ama yine de hatırı sayı-

lır bir kalabalığın limanda koşuşturduğunu görebiliyordum. Limana yaklaşmamızla beraber bordalamaya yardım etmeye çalışan tayfaların kaptana bağırışları, ardından da hem şehrin hem de limandaki bütün koşuşturmanın sesleri bizi yeniden bir anda sarıverdi.

Kısa bir süre sonra limana bağlı diğer gemilerin arasına demirledik ve kendimizi oradan oraya koşuşturan hamalların, deve ve kumaş tacirlerinin, mal veya yolcu bekleyenlerin arasına bıraktık.

Yolculuğumun İstanbul'dan önceki son limanıydı İzmir. Denizlerde geçen bu güzel günlerimin keyfine olabildiğince varmaya çalışıyordum. Amcamın verdiği görevi harfiyen yerine getirebilmişim. O yüzden bu güzel ve sıcak havada günün tadını çıkarmanın hakkım olduğunu düşünüyordum.

Ama benim sürdüğüm sefayı gemideki herkesin sürdüğünü söylemem pek mümkün değildi. Özellikle gemi çalışanlarında Safer ayı olması münasebetiyle bir huzursuzluktu gidiyordu.

Safer ayı...

Musibetlerin, afetlerin ve semavi belaların insanoğluna layık görüldüğü ay...²

İzmir limanına varmadan yirmi gün kadar önceydi. Gemimiz henüz Venedik limanında demirliirken mürettebatta gözle görülür bir huzursuzluk başlamıştı. Aslında yüksek sesle dile getirilen bir huzursuzluk değildi bu. Daha çok ikili konuşmalarda dillendiriliyordu. Mürettebat kendi aralarında sürekli fısıldaşıyor, yanlarına bir yabancı ya da Reis Efendi yanaştığı zaman hiçbir şey olmamış gibi önlerine bakarak dağılıyorlardı.

Uğursuzluk getireceğinden o kadar eminlerdi ki Safer ayında denizde olmayı hiç istemiyorlardı. Bunun hesabını çok önceden yapmışlar, ancak bu konudaki düşüncelerini kaptana söylemeye cesaret edememişlerdi. Bir an önce denize açılmayı ve Safer ayı gelmeden İstanbul'a varmış olmayı istiyorlardı.

Ancak yine de heybetli bir görünümüne sahip ve dediğim dedik Reis Efendi'nin olası gazabı onlar için Safer ayının başlarına getirebileceği felaketlerden çok daha korkunçtu. Aralarından birini elçi olarak yollamayı denemişler ama hiçbiri ölesiye korktukları kaptanın, kendisini ceza olarak Venedik limanında bırakması riskini almak istememişti. Böyle bir davranışın zaten başlı başına bir felaket olabileceğini çok iyi biliyorlardı...

Limandan ayrılmadan önceki akşamlardan birinde mürettebattan biri yanıma sokuldu ve kaptanın benim sözümü dinleyeceği düşüncesiyle beni de kendilerine taraftar yapmaya çalıştı.

“Şu lanet Safer ayının başlamasına şunun şurasında ne kaldı ki...” diye başladı söze, “biz ise hâlâ burada pinekliyoruz. İstanbul'dan, Midilli'den, Girit'ten topladığımız bütün malları, yollarını indirdik” diye sürdürdü.

Ardından gözlerimin içine bakarak ve nasıl tepki vereceğimi anlamaya çalışarak devam etti.

“Gemiye Venedik limanından aldığımız mallarla da silme doldurduk. Bir tek şu lanet Cenova'dan gelecek mallar kaldı.”

Sözüne kısa bir ara vererek derin bir nefes aldı ve yüzünde daha acıklı bir ifadeyle, “Siz dostum” dedi, “acaba Reis Efendi'yle konuşsanız da mümkün olduğunca çabuk ayrılacak limandan. Hepimizin çoluğu çocuğu, bekleyenleri var. Nicedir de denizlerde seyrederek duruyoruz. Hiç olmazsa açık denizlerdeki seferimizin tümünü şu lanet Safer ayında yapmalıyım.”

Ne olduğunu anlamıştım. Gemici, Reis Efendi'nin bana terslenmeyeceğini düşünerek beni elçi seçmeye çalışıyordu.

Genç adama yüzümdeki yarı tebessümle, “Bir faydası olacağını hiç sanmıyorum” dedim. “Benim Reis Efendi'ye laf söyleyecek ne yaşım, ne lisanım, ne de kıdemim uygun düşer. Ama seni mutlu edecekse uygun düştüğü bir zaman, limandan hangi vakit ayrılmayı düşündüğünü sorabilirim.”

Beni yarı kapalı, manasız bakan gözlerle dinleyen gemici pek de memnun ayrılmadı yanımdan. Ayrılırken kafasında sorularla gittiğini görür gibi olmuşum. Ama Reis Efendi onlar için ne kadar korkutucu ise benim için de o kadar çekinilmesi gereken bir

adamdı. Onun gibi kendi gemisinde her şey demek olan bir adama akıl vermeye kalkışmak cambazlık olmaz da ne olurdu...

Gemiciyle bu kısa sohbetten sonra küçük kamarama döndüm ve kısa süre sonra da uykuya daldım. Birkaç saat uyumuştum ki dışarıdaki gürültüyle uyandım. Mürettebatın canhıraş bağrıışları kamarama kadar geliyordu. Aceleyle yataktan kalkıp giysilerimi üzerime geçirdiğim gibi güverteye fırladım. Limanda, geminin bağlı olduğu yere dört atlı bir araba yanaşmıştı. Arabanın üzerindeki adam malların bağlarını çözüyor, hamallar da yardımlaşarak arabalardaki malları sırtlarına yükleniyorlardı. Ardından malları arka arkaya sıralar hâlinde gemiye bindirmeye başladılar. Biri güvertede, diğerleri rıhtımda olmak üzere serdümen ve kalafatçılar da bağrıışarak onlara emirler yağdırıyordu.

Anlaşılan mürettebatın duaları kabul olmuştu. Cenova'dan gelen mallar daha fazla gecikmeye sebep olmadan yetmişmişlerdi. Mürettebat malların bir an önce yüklenip demir alınması için var gücüyle koşturuyor, daha hızlı çalışmalarını için hamallara telkinde bulunuyordu.

Küpeşteye dayanmış, aşağıdaki koşuşturmayı izleyen Reis Efendi'nin yanına sokulup, "Sanırım artık demir alıyoruz" dedim, biraz da çekinerek.

Reis Efendi başını baktığı yönden hiç çevirmeden, "Yükleyeceğimiz malların tümünü yükledik" diye karşılık verdi.

Bir süre durakladıktan sonra, "ama denizlerde sözü tacirler değil, rüzgârlar söyler" diye sürdürdü biraz küçümser bir tavırla. "Rüzgârlar da bize bugün limandan ayrılmamız gerektiğini söylüyor. Allah izin verir ise yarın sabah demir almış oluruz."

Reis Efendi'nin bu sözünde bir ima var mıydı, varsa hedefi ben miydim, bilemiyordum ama bu açıklaması bana bu tuhaf şehirde geçirecek bir gün daha kazandırmıştı. Tembel ve avare geçen günlerime eklenecek bir gün daha...

Gemiden ayrılıp biraz vakit geçirmek ve karnımı doyurmak için limandaki hanlardan birine uğradım. Kalabalık han, limandaki eski taş binalardan birinde yer alıyordu. Buradan limanı ve rıhtıma yanaşmış olan gemileri tam karşıdan görebiliyordum. Bu

da bana hem İstanbul'a döneceğim gemiyi uzaktan izleme hem de koşturutan kalabalığı aralarına karışmadan gözetleme şansı veriyordu. Reis Efendi ertesi sabah demir alacağımızı söylemişti ama ben yine de onun değiştirebileceği bir kararla kendimi limanda kalmış bulmak istemediğim için gemiyi gözden kaybetmemeyi tercih etmiştim. Böyle bir ihtimal yoktu belki ama yine de bilmediğim, tanımadığım bir dünyada yalnız başıma kalma düşüncesi beni tedirgin etmişti.

Handa karnımı doyururken önümden, farklı kılıklarıyla dünyanın her bir tarafından gelen tacirler hararetli konuşmalar yaparak, acele adımlarla geçip gidiyorlardı. Az ilerde Venedikli bir tacir elindeki kâğıtları Cenovalı bir başka tacire gösteriyor, parmağıyla kâğıdın üzerindeki bir yeri işaret ediyordu. Floransalı olduğunu tahmin ettiğim bir kaptan, Kopt kıyafetleri içerisindeki bir adamla el sıkışıyor, önüne istiflediği mallarını bin bir tembihle teslim ediyordu. Arap bir tüccar peşine taktığı Mağribî hammalların sırtlarındaki küfeleri kanalın karşı tarafına geçirmesi için Venedikli bir sandalcıyla pazarlık ediyordu.

Öte tarafta hamallar Asya'dan, Afrika'dan ve Yeni Dünya'dan gelen gemilerden indirdikleri malları limanın başka bir kenarına istifliyorlardı. Doğunun uzak ülkelerinden gelen baharat, ipekli-ler, ziynet eşyaları, değerli taşlar, çuvallar ve sepetler tek tek sayılarak gemilerden indiriliyordu. Başlarına dikilen birer nöbetçi ile kendilerini alıp Amsterdam, Lizbon, Londra veya Paris'e götürecek başka gemileri ya da arabaları bekliyorlardı.

Limanda kanalın karşısındaki meydanda yer alan iki devasa sütunun önünde gondollar siyah bir güruh oluşturmuşlar, kıyıda, müşteri kapmaya çalışıyorlardı. İşine ara vermiş olan hamallar ve denizciler kanala inen taş merdivenlerin üzerine oturmuş sohbet ediyorlardı. Molada olmayanlar ise gemilerden indirilen malları, kanallarla Venedik'in içlerine kadar taşınması için yine bu taş merdivenlere yanaşmış olan gondollara yüklüyorlardı.

Venedik'in parlak güneşi etkisini iyice artırmaya başlamıştı. Limandaki gemiler güvertelerini güneşten korumak için büyük yelkenlerle örtmüşler, demir alacakları günü bekliyorlardı.

Yeni Dünya'dan gelen pamuk, kakao, şeker, tütün ve kahve çuvallarını Venedik'te indiren bu maceraperest gemiler buradan tüfek, içki, incik boncuk ve Doğu'dan gelen baharatı yüklenerek Afrika'ya doğru yelken açarlardı. Birkaç hafta, bazen birkaç aylık seyirden sonra ambarlarındaki malları Afrika'da boşaltırlar ve burada zincirlerle birbirine bağlanmış yüzlerce köleyi yükleyerek, yarısının yolda ölmesi pahasına, yeniden Yeni Dünya'nın yolunu tutarlardı. Bu gariban Afrikalı köleler, geminin döngüyü tamamlayacak bir sonraki seferinde ambarlarını dolduracağı şekerkamışı, pamuk ve büyük kakao çiftliklerinde ölesiye çalıştırılırlardı.

Bir an İstanbul'daki kölelerin daha şanslı olduğunu düşünmekten kendimi alamadım. Buna şans denebilir mi? Doğdukları topraklardan zorla koparılıp zincirlenerek, mal gibi satılan bir zavallı, hangi koşulda olursa olsun bir diğerinden daha şanslı olarak adlandırılabilir mi?

Bilmiyorum... Belki hayır...

Afrika'da yakalanan kölelerin nihai adresleri bu gemilerle götürüldükleri Yeni Dünya olurdu. İstanbul'daki köleler ise daha ziyade Habeşistan'dan ya da sefer yapılan ülkelerden getirilir, Tavuk Pazarı'nın oradaki Esir Hanı'nda satılırlardı. Ama hiçbir zaman burada esirlere yapıldığı söylenen muameleyi görmezler, ağır işlerde çalıştırılmazlardı. Aksine birçok aile köleleri kabul lenir, ailenin bir ferdi gibi davranır, onlarla her zaman aynı çatı altında yatarlardı.

Oturduğum handa bunları düşünüyor ve vakit geçirmek amacıyla yemeğimi ağırdan alıyordum. O sırada İstanbul'dan Venedik'e gelirken seyahat ettiğim gemideki mürettebattan, bir Berberî olan Muhammed teklifsizce masama ilişti. Kısa bir selamlaşmanın ardından gözlerini masamda duran kupaya dikti. Ne istediğini anlayıp hancıya bir bira da arkadaşşıma getirmesini söyledim. Gelen birasını keyifle yudumlarken buralara defalarca gelmenin verdiği bilmiş edayla bana gelen geçen hakkında bilgi vermeye başladı.

“Bak” dedi, “dünyanın başka hiçbir yerinde bu kadar değişik,

tuhaf adamı bir arada bulamazsın. Bu Venedik her milletten, her türden adamın bir araya geldiği yegâne yerdir.”

“İstanbul da biraz öyledir” diye karşılık verdim, biraz da övünerek.

“Öyledir öyle olmasına ama İstanbul’a Yeni Dünya’dan ve Afrika’dan gelen gemi pek olmaz. Venedik ise dünyanın her kıtasından mal getiren gemilerin uğradığı limanlardan biridir...”

“Öyledir eminim ama bizim oraya da Doğu’dan çok büyük karvanlar gelir. Hindistan’dan, Çin’den, Buhara’dan, Nişabur’dan...” dedim, altta kalmamaya çalışarak.

“Gelirler de geçemezler pek” diye karşılık verdi, sesine gizemli bir eda vererek, “orada kalır hepsi.”

“Neden?”

“Büyükler anlatırlardı, eski zamanlarda Venedik limanı bu kadar hareketli değilmiş. Ama sizinkiler, yani İstanbul’dakiler, Doğu’dan gelen tacirlerin yollarını kestiklerinden beri bu Venediklilerin başına talih kuşu konmuş. Çin’den ve uzak Asya’dan kardan develerle getirilemeyen mallar şimdi denizden gelmeye başlamış. Bu da bu denizci milletin işine pek yaramış...”

Sözünün burasında kısa bir nefes molası verdi. İlgisi bir an dağılmış gibi başını etrafta gelip geçenlere çevirmeye başladı.

“Üstelik sadece mal ticareti de yapmıyor bunlar” diye devam etti kısa bir süre sonra, burnuyla karşı tarafta yürüyen bir grup papazı işaret ederek.

Gösterdiği yere dönüp baktığımda limanda koşuşturan tacirlerin arasına karışmış olan Cizvit papazlarını gördüm.

Bunların bir zamanlar Papa üzerinde pek etkili olduğunu anlattı Muhammed. Şimdilerde etkilerinin eskisi kadar olmadığını söyledi ama bu papazlar yine de kendilerine güvenleri tam bir görünüm sergiliyorlardı. Etrafa dünyanın hâkimi gibi bakıyor, etkilerini yerlere sürüyerek yürüyorlardı. Çevrelerinde yarattıkları terdirginlikten zevk alıyor gibiydiler. Uzun kahverengi pelerininin kapüşonlarını yüzlerine kadar indirmişler, koca sakallı suratlarıyla dua eder gibi süzülüyorlardı. Papazlar gözden kaybolana kadar arkalarından izleyen Muhammed, kupasında kalan birasını kafasına diktikten sonra vedalaşarak uzaklaştı.

Onun ayrılmasıyla ben de hancıya parasını ödeyerek kalktım ve Venedik'le son kez vedalaşarak gemiye döndüm.

Reis Efendi'nin söylediği gibi ertesi sabah erkenden limandan demir aldık. Safer ayı biz henüz denizdeyken başlamıştı. Başımıza felaketler getirmeyi münasip görmemiş olmalı ki, açık denizlerde geçen fırtınasız bir yolculuktan sonra rüzgârların da yardımıyla İzmir'e ulaşabilmiştik.

Gemimizin limana yanaşmasını güverteden seyretmeye, karaya ayak basmamaya karar verdim. Reis Efendi burada fazla oyalanmayacağımızı söylediği için en emniyetli olanın, gemiden ayrılmamak olduğunu düşündüm. Kamaramda ufak tefek düzenlemeler yaptıktan sonra başımı kamara penceresinden dışarı uzattım. Dışarıda henüz sabahın erken saatleri olmasına rağmen sıcak bir hava vardı. Masmavi gökyüzü denizin üzerinde uçan kuşların sesleriyle bir tablo gibi karşımda duruyordu. Hurcumu yatağın üzerine koyup içinden daha az kirlenmiş kıyafetlerimi çıkardım ve hızlıca üzerime geçirdim. Kıyıya yaklaşırken şehri uzaktan seyretmek için güverteye koştum. Sabah rüzgârı yelkenleri doldurmuş gemimizi İzmir körfezine doğru nazlı nazlı sürüklüyordu.

Bir tepenin altına kurulmuş olan şehir dar sokakları ve ahşap evleriyle uzaktan görünmeye başlamıştı. Liman şehrin denizle birleştiği alanda yer alıyordu.

Denizde birçok gemi limana yanaşmış ya da yanaşmak için bekliyordu. Açıkta demirlemiş olan kalyonların yanından geçerek karaya biraz daha yaklaştık. Burada dünyanın farklı limanlarından gelmiş her tür gemiyi görmek mümkündü. Geldikleri limanların uzaklığına ve taşıdıkları yükün büyüklüğüne göre iki direkli, üç direkli yelkenliler körfezde salına salına bekliyorlardı. Açıkta bekleyen gemilerin yanına sandallar yanaşmış, gemi mürettebatını karaya taşıyor veya karadan bazı ihtiyaçları gemilere taşıyorlardı.

Yaklaştıkça şehrin birbirinin içine girmiş yeşil ve kahverengi

görüntüsü daha da belirginleşmeye başlamıştı. Güzel bir şehirdi İzmir. Ahşap evlerin oluşturduğu şehrin etrafı yemyeşil ormanlarla çevrilmişti. Mavi gökyüzünün altında bu şehir ve körfezde insanın içini ısıtan bir şey vardı. Limanın ötesine kurulmuş olan yel değirmenleri İzmir'in bu uzak görüntüsüne ayrı bir hareket katıyordu. Doğuda kalan tepenin üzerinde ise şehri yukarıdan izleyen bir kale yükseliyordu.

Gemimiz limana yanaşıp halatlarla bağlandıktan sonra hammallar gelip yükleri indirmek için sıralarını beklemeye başladılar. Ben de küpeşteye yaslanmış, ötedeki şehri ve aşağıda rıhtımındaki koşuşturmayı seyre koyuldum.

Venedik limanındakine benzer bir telaşı İzmir limanında da görmek mümkündü. Gemilerin yanaşmasıyla büyük bir kalabalık birikmiş, herkes kendi işinin doğru yapıldığını kontrol etmek ve bir an önce gerçekleşmesini sağlamak için bir telaş içine girmişlerdi.

Frenk, Ermeni, Rum, Acem ve Yahudi tacirler gemilerden mal indirilip mal yüklenmesine eşlik ediyorlar, zaman zaman da küçük gruplar oluşturup aralarında sohbet ediyorlardı.

Burası bir Osmanlı limanı olmasına rağmen etrafta dolaşan tacirlerin arasında bir tek Türk göremiyordum. Israrla sağa sola bir daha baktım ama aşağıda ancak Venedik limanında gördüğüm kadar Türk görebildim.

Limanın diğer ucunda bir Acem, yularından tuttuğu merkep ve onun arkasında bağlı belki yüz deveyle aralara girmeye çalışıyor ve kalabalık rıhtımı daha da kalabalık hâle getiriyordu. Deve taciri bu Acemler develerini uzun yollardan getirip buradan gemilerle Frenk ülkelerine gönderiyor olmalıydılar.

Güneşin sıcaklığı tepede iyice hissedilmeye başlamıştı. Aşağıdaki ağır fakat uyumlu hareketi izlemeye dalmıştım ki omzuma dokunan bir elin ağırlığıyla irkildim. Dönüp baktığımda karşımda bütün heybetiyle Reis Efendi duruyordu.

Bir an korkudan irkildiğimi hissettim. Üzerimde zaten tedirginlik yaratan kaptanla karşılaşmamak için bütün seyahat boyunca ondan kaçmıştım. Seyahatimiz bitene kadar da karşılaş-

mamayı ümit ediyordum. Ama bu ani karşılaşma beni hazırlıksız yakalamıştı.

Reis Efendi orta yaşın biraz üzerinde bir adamdı. Kafasına geçirmiş olduğu kavuk ve yerlere kadar uzanan kaftanıyla her daim asabi ve ciddi mizaçlı biri olduğu izlenimini veriyordu. Kırmızı cepkeninin altında, koyu renkli bir şalvar vardı ve beline de kumaştan kalın bir kuşak sarmıştı. Kuşağının içine kabzaları dışarıda kalan iki hançer sıkıştırmıştı. Yukarıya doğru özenle kıvrıp şekillendirdiği bıyıkları ve göğsüne kadar inen uzun sakalı bu heybetli görüntüsünü pekiştiriyordu. Uzaktan bakan, onun yüz okka çekeceğini iddia edebilirdi.

Şu anda karşımda duran adam ise aynı kıyafetler içerisinde aynı surette olmasına rağmen ziyadesiyle sakin ve huzurlu görünüyordu. Böyle görünmesinin nedeni hiç şüphesiz yüzüne taktığı hafif tebessümdü.

Omzuma koyduğu elini çekmeden, o yarı tebessümü ile biraz da gürlere gibi, “Evlat” dedi, “Venedik’ten ayrıldığımızdan beri ortalarda görünmedin hiç...”

Sonra yüzüme daha dikkatlice bakarak, “Yoksa deniz mi tutar seni?” diye devam etti.

Onun bu sıcak ve babacan temasına doğruyu söyleyerek cevap veremedim; “Reis Efendi, senden korkumdan, gözünün önünde durmamak için seyahatim boyunca kamaramdan bile çıkamadım” demem mümkün değildi.

Bunu diyemeyeceğim için, durumu kurtarmak adına, yalandan da olsa, “Tutmaz Reis Efendi, denizle aram iyidir benim. Sadece kimseye ayak bağı olmak istemedim” diye cevap verdim. “Zaten Safer ayı yüzünden herkeste bir tedirginlik varken bir de varlığımla ben sıkıntı yaratmak istemedim” diye sürdürdüm

Reis Efendi bu sözüm üzerine kısa fakat derin bir kahkaha attı. Onun attığı kahkaha benim yerin dibine girmeme sebep oldu. Yanlış bir şey mi söyledim de Reis Efendi bu kadar eğleniyor benimle diye düşünmekten kendimi alamadım.

“Bu yezitler senin de mi aklına girdi bre çocuk” dedi, “sen bu kıt akıllılara ne bakarsın. Tutturmuşlar bir Safer ayıdır diye,

sokak itleri gibi titrer dururlar. Bunlara fırsat versen, demir aldırmazlardı bize Venedik'ten. Ben başından beri bunların sıkıntılarının farkındayım. Bilmediğimi sanır bu kaz kafalılar... Ama bilirim... Korkak köpek yavruları gibi etrafımda dolanır dururlar. Dolanır dururlar da yine de bunların hiçbirinde gelip derdini söyleyecek cesaret yoktur.”

Konuşmasına bir süre ara verdi. Yüzünde belli belirsiz bir yumuşama belirdi. Sonra sanki gizli saklı bir şey söyleyecekmiş gibi sesini alçaltarak, “Ufak tefek marazları vardır, lakin hepsi iyi denizcidir” dedi.

“Hepsinin işinin ehli olduğu ziyadesiyle belli” dedim. “Venedik'ten ayrıldığımızdan beri gayet sakin bir seyir oldu.”

“Doğru dersin, çok şükür deniz de olurumuza geldi...” diye tasdik etti. Sonra da sanki sormayı unutmuş da bir anda hatırlamış gibi, “Sen ne edersin bu ellerde? Nereye seyahat edersin?” diye sordu

“İstanbul'a Reis Efendi” diye yanıtladım. “İki aydan fazla oldu ayrılalı. Venedik'e bir Portekiz gemisiyle geçtim. Şimdi de zâtinızın gemisiyle geri dönüyorum... Hayırlısı ile...”

“Tacir misin?”

“Değilim. Amcam tacir... Tacir demek de çok doğru değil aslında. Sipariş üzerine imal ettiği işlerin ticaretini yapar. Onun yanında işi öğreniyorum ben de... Onun önemli bir müşterisi için Venedik'te teslim edilecek mallar vardı. Beni onlara nezaret etmem için gönderdi.”

“Ettin mi bari?”

“Ettim Reis Efendi, Allah'ın yardımıyla hepsini salimen teslim ettim. Benim vazifem sona erdi. Şimdi de İstanbul'a dönüyorum.”

Kısa bir sessizlikten sonra biraz da sabırsız bir edayla, “İzmir'de ne kadar demirli kalacağız?” diye sordum.

Yüzüme yandan ters ters bakarak, “Yine bu Safer ayı illeti mi?” dedi.

“Hayır, sadece İstanbul'a ne zaman varacağımızı merak ediyorum.”

“Fazla kalacağımızı tahmin etmiyorum. Bir grup hatırlı ecnebiyi alıp İstanbul’a götüreceğiz. Buradan yükleyeceğimiz bir mal yok.”

“Neyin nesi bu ecnepiler?”

“Benim de tam malumatım yok, bindikleri zaman öğreneceğiz.”

Bu kısa sohbetten sonra Reis Efendi yüzünü limana doğru döndü. Bir süre birini arar gibi bakındıktan sonra sakalını sıvazlayarak bir şeyler söylenmeye başladı. Bu arada beni tamamen unutmuş görünüyordu. Hâlâ yanı başında durmama rağmen kendi âlemine dalmış, ben yokmuşum gibi davranıyordu. Bir an için ne yapacağımı bilemedim. Sohbeti devam mı etmeliydim, yoksa usulca yanından ayrılmalı mıydım?

Bunu düşünmeme çok fırsat kalmadan Reis Efendi bir şeyler söylenerek yanımdan ayrıldı. Ben de tekrar aşağıya dönerek limanı seyretmeye koyuldum.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Önce Levant'a mal getirmek için seyahat eden bir grup tacir olduklarını düşünmüştüm. Ama yolculuk ilerledikçe Avrupalı maceraperestler olduklarını anlamam çok zaman almadı.

Limana her birini dörder atın çektiği beş arabayla gelmişlerdi. Oldukça bakımlı, güzel kıyafetli sürücülerin sürdüğü arabalardı bunlar. Ön sıradaki üç arabadan bu Avrupalılarla beraber onları uğurlamaya gelen erkekli kadınlı, iyi giyimli, oldukça kalabalık ecnebi bir grup indi.

İzmir'de ticaret yapan Levantenlerden veya buradaki sefaretlerde görevli eşraftan olduklarını tahmin etmek zor değildi. Bu şehirde en az Türkler kadar ecnebi olduğunu duymuştum amcamdan. Buradaki ticaretin büyük oranda ecnebler tarafından idare ediliyor olduğunu söylemişti. Kendisi de mal gönderdiği için birkaç kez İzmir'e gelmiş, bir süre kalmış ve tekrar dönmüştü.

Rıhtımdaki kadınlar şık elbiseler giymişti. Açık renkli, ipekten kabarık etekleri vardı. Bu elbiselerini yine açık renkli güzel şapkalarla tamamlıyorlardı. Her biri beyaz, hassas tenlerini güneşten korumak için ellerinde kenarları dantelli birer şemsiye taşıyordu. Arabadan inerken erkekler ellerinden tutmuş, inmelerine yardımcı olmuşlardı. Gemiye yolcu olarak bineceğini tahmin ettiğim ecnebler, gençlerden oluşan daha küçük bir gruptu. Onları uğurlamaya gelenlerse farklı yaşlarda kadın ve erkeklerden oluşan neşeli bir kalabalıktı. Kahkahaları bize kadar ulaşıyordu.

Adamlar da kadınlar gibi şık Frenk kıyafetleri içindeydiler. Uzun, renkli işlemeli ceketlerin üzerine geniş katlı şapkalar takmışlardı.

Bu grubun ardından arkada kalan arabalardan uşak ve hizmetli görünümlü adamlar indi. Bir arabaya sekiz on adam sığmışlardı. Arabadan iner inmez koşar adımlarla en sondaki araba-

ya gittiler ve arabadan yolculara ait çok sayıda sandık indirdiler. Farklı renk ve boyuttaki sandıkları limanda geminin demirlediği yerin yakınına üst üste istiflediler. Kısa bir süre sonra aşağıda sandıklardan bir dağ oluşmuştu. Bu kadar sandık bu ecnebi yolcuların şahsi eşyaları ise benim bu kadar yolu basit bir hurç ile yapmış olmam nasıl açıklanabilirdi bilmiyorum. Tuhaflık bende miydi yoksa onlarda mı?

Yolcular önce aşağıda Reis Efendi'yle kısa bir süre görüştükten sonra hep beraber yine kalabalık bir grup hâlinde gemiye bindiler. Limanda onları uğurlayanlar bir süre aşağıdan el salladılar ve ardından dörder atın çektiği arabalarına binerek limandan uzaklaştılar.

Oldukça neşeli ve birbirlerini uzun zamandır tanıyan bir grup oldukları belli oluyordu. Uzun süredir seyahat ediyor olmalıydılar, zira kıyafetleri bir hayli yıpranmıştı. Ama buna rağmen soylu ecnebilere ait kıyafetler taşıyorlar ve son derece zengin bir izlenim uyandırıyorlardı.

Gemiye bindikten sonra gemi efradından biri onları alıp kamaralarına götürdü. Diğerleri de arkalarında eşyalarını onlara yetiştirmek için koşar adımlarla peşlerinden seyir ettiler.

Gemimiz İzmir limanından gün batarken demir aldı. Sabahın erken saatlerinde geldiğim, ama sadece uzaktan gördüğüm şehirden yine sessizce ayrıldık.

Bu şehre tekrar yolum düşer mi bilmiyorum. Ya da hatıralarımda ne kadar yer eder...

İnsanın her gördüğü şehrin hatıralarına sonsuza kadar yazıldığını söylerler. Muhakkak ki doğru... Bir şehir, insanın içinde kendine ne kadar yer bulursa, hatıralarında da o kadar yer edinebilir. Dar tozlu sokaklarıyla, deniz kokusuyla, insanlarıyla... Her şeyiyle...

Bir şehir ancak o zaman bir insan için bir anlam ifade eder. İnsan o zaman kendini bir şehirde anlamlı bulur.

Ben bu geçen kısa zaman içerisinde daha önce hiç gelmediğim iki şehri gördüm. Önce Venedik, şimdi de İzmir. İki farklı ülke, iki farklı şehir, iki farklı hayat... İkisinde de kendimi ait hissedebileceğim kadar uzun kalmadım. Ama kokularını duydum. Nefeslerini hissettim. Günlük hayatın içinde kalp atışlarını dinledim.

Lakin daha fazlası olmalı. Bu şehirlere tekrar gelmeliyim. Venedik'i tekrar görmeli, dar sokaklarında ağır ağır dolaşmalı, karnallarının kenarında saatlerce oturmalıyım. İzmir'in içine girmeli, bu sefer sadece uzaktan gördüğüm sabah pusunun içine dalmalı, beni sarmasına izin vermeliyim.

Dünyayı daha çok görmeliyim. Dünya beni daha çok görmeli. Kalyonlar yelkenlerine rüzgârları doldurmalı, atlar geniş ovalarda beni dörtnala sırtlarında taşımalı, uçsuz bucaksız çöllerde develerle Asya'nın uzak ülkelerine gitmeliyim. Zihnimde yaptığım seyahatleri bedenen de yapmalıyım.

Ama şimdi evime dönüyorum. Gözümde tüten evime... İstanbul'a. Benim içinde yaşadığım, benim içimde yaşayan şehre. İstanbul'a...

Onun da kokusunu duyuyorum, nefesini hissediyorum, kalp atışını dinliyorum... Aynı Venedik'in olduğu gibi...

Onu da gözlerimle ezberliyorum. Aynı İzmir'i olduğu gibi... Hem de her gün... Yeniden...

Ama fazlası var. Bir şehri insanın kendi içinde yaşaması için fazlası da olmalı...

İstanbul'un korkularını da hissediyorum, mutluluğunu da... Tedirginliklerini de hissediyorum, despotluklarını da... Kokusunu da duyuyorum, zihnime dokunuşunu da...

Seyahate çıkmak böyle bir şeymiş demek ki. İki yolculuğa birden çıkıyor insan; hem dışında, hem içinde...

Ve dönüş yolu da muhasebe zamanı.

Yolcunun kendi içindeki muhasebesi...

Her anlamda...

Bunları düşünürken ağır ağır ayrıldık İzmir limanından. Yine sakin ve güzel bir havada... Güneş bu sefer iskele tarafından yer yüzünü terk ediyordu. Gemimiz burnunu kuzeye çevirmişti. Reis Efendi'nin serdümene ve yelkencilere bağırarak verdiği talimat kulaklarıma kadar geliyordu. Yelkencilerin bazıları güvertede, bazıları da yelken direğine tırmanmış, canhıraş bir şekilde Reis Efendi'nin talimatını yerine getirmeye çalışıyorlardı. Bu koşuşturma ve bağırış bir süre daha devam etti. Ardından yelkenlerin düzeni ve istikameti Reis Efendi'nin istediği gibi olmuş olmalı ki sesler bir süre sonra kesildi. Sadece rüzgârın yelkenlerde çıkardığı sesler işitilir oldu. Ben de tekrar kamarama dönerek yemek vaktine kadar dinlenmeye karar verdim.

Aradan bir süre geçmişti ki kamaramın kapısının vurulduğunu işittim. Alelacele üzerime bir şeyler geçirip kapıya doğru seyretiltim. Gelen gemi efradından gençten bir denizciydi.

“Beyim” dedi, “sizden bir istirahatda bulunabilir miyim?”

Zayıf tıknaz bir oğlandı. Gözleri pırıl pırıl heyecanla parlıyordu. Çıplak ayakları ve yırtık pırtık kıyafetiyle karşımda öyle dikeliyordu.

“Dinliyorum seni” diye karşılık verdim.

“Şu ecnebler... İzmir'den gemiye binen...”

“Evet?”

“Bunlardan üçü güvertede... Beni yakaladılar... Bir şeyler sual ederler ama ben bunların lisanını bilmem ki... Dediklerinden hiçbir şey anlamadım. Siz diyordum, bana dediklerini anlamamda yardım etseniz...”

“Bunların arasında bizim lisanımızı bilen biri yok mu?”

“Yok, beyim...” diye cevap verdi, “olsa gelip senin kapını çalar, sana rahatsızlık verir miyim? Yine de vermezdim ya, Reis Efendi hepimize tembih etti bu ecnebleri hoş tutun diye. Tuta-lım tutmasına da bu adamlar nasıl hoş tutulur, ben ne bileyim.

Şimdi bir şey isterler de ben yerine getiremezsem, bu da Reis Efendi'nin kulağına giderse zılgıtı yerim.”

Hafifçe gülümsedim.

“Peki madem” dedim, “geliyorum. Düş önüme!”

Kamaranın kapısını ardımdan çektim ve denizciyle beraber geminin kış tarafına doğru yürüdük. Gemi kıyıdan oldukça uzaklaşmıştı. Kara, sancak tarafında uzaktan görünüyordu. Gün artık kararmaya başladığından nerede olduğumuzu anlamak imkânsız hâle gelmişti...

En azından benim gibi gemicilikten anlamayan ve yıldızların dilini bilmeyen sıradan seyyahlar için...

Üç ecnebi geminin kış tarafındaki güvertede bir arada sohbet ediyorlardı. Bu mesafeden ne dediklerini tam olarak duyamıyordum. Onlara yaklaşmadan önce durakladım... Yanlarına gitmeden önce bir an için de olsa bulunduğum uzaklıktan izlemek istedim...

Aramızda on kulaç kadar bir mesafe vardı. Üçü de kıyafetleri yıpranmış ama yine de iyi giyimli, genç Avrupalılardı. Bunlardan biri diğerlerinden daha genç görünümüydü. Yirmili yaşların başında olmalıydı. Diğer ikisi ise otuzlu yaşlarındaydılar. Üçünün de üzerinde soylu Avrupalılara özgü kıyafetler vardı. Aralarından bir tanesi hararetle hararetle bir şeyler anlatıyor, diğer ikisi de küpeşteye dayanmış tebessümlü bir edayla onu dinliyorlardı.

Gemiciye dönüp, “Senin adın ne” diye sordum.

“Mustafa, beyim.”

“Mustafa, bu beyefendilerden hangisi sana sual eden?”

“Şu üzerinde kırmızı kıyafet olan beyim, saçları uzun olan.”

Mustafa'nın gösterdiği adama baktım. Diğerlerine bir şeyler anlatan genç adamı işaret etmişti Mustafa. Adamın yuvarlak bir suratı vardı ve bu suratının üzerinde eğreti gibi duran kemerli bir burun taşıyordu. Açık kahverengi uzun saçlarını bir tokayla arkadan bağlamıştı. İnce kaşları ve çökük gibi olan çenesi ile yüzünde masum bir ifadesi vardı.

Soylu toprak sahibi ecnebler gibi giyinmişti. Üzerinde dizlerine kadar inen koyu kırmızı, parlak sarı düğmeli, kadife olduğunu tahmin ettiğim bir ceket vardı. Ceketinin altına belinden başlayıp dizlerinde biten ve vücudunu içlik gibi saran toprak rengi bir pantolon geçirmişti. Uzun ipek bir çorap ve geniş tokalı kahverengi bir çift ayakkabı pantolonunun bu tuhaflığını tamamlıyordu. Kafasının üstüne iliştirdiği keçeden yapılmış üç köşeli siyah şapkasıyla dağınık saçlarını gizlemişti. Elinde tuttuğu bir bastonu sözlerinin heyecanını desteklemeye çalışır gibi bir aşağı bir yukarı sallıyordu.

Heyecanlı sohbetlerini bölmek istemediğim için yanlarına yanaşıp Mustafa'nın derdini söylemek ve nasıl yardımcı olabileceğini sormak için bir süre bekledim. Genç adamın konuşması bittikten sonra hep beraber gevşek bir kahkaha attılar ve sonra yeniden sustular...

En genç olanı güvertenin kenarına yaslanıp denizi seyretmeye koyuldu. Ben de bu arayı fırsat bilip Mustafa'yla birlikte yanlarına sokuldum.

Lafa nasıl başlayacağımı çok da bilemeden, "İyi günler beyefendiler" diyerek söze girdim.

Bu sözüm üzerine üçü de bana döndü ve ne diyeceğimi meraklı gözlerle dinlemeye koyuldular.

"Sohbetinizi böldüğüm için beni affedin. Bu gemide ben de sizler gibi bir yolcuym. Genç denizcinin bir maruzatı var ve bunu çözmek için benden yardım istedi. Kendisi geminin kaptanı Reis Efendi'den size yardım etmek için tembihli ama lisanınızı bilmediği için az önce kendisinden talep ettiğiniz şeyi anlayamadığını söyledi. Lütfeder de bana söylerseniz ben de yerine getirmesi için bunu ona tercüme edebilirim."

Bu sözüm onları biraz rahatlatmış göründü. Buldukları ortamı ve keyiflerini bozmayacak, aksine bir taleplerinin yerine gelmesini sağlayacak bu girişim, tebessümlerinin yeniden yüzlerine yayılmasına neden olmuştu.

Bunun üzerine genç adam bana dönerek, "Ah dostum!" diye yanıtladı. "İlginize müteşekkirim. Bizim kendisinden küçük bir is-

tirhamımız olmuştı ama sözlerimizi anlamadığını tahmin ettik.”

Bu sözüden sonra sağ elindeki bastonunu diğer eline geçirdi ve boşta kalan elini bana uzatarak, “Ben William” diye kendisini tanıttı. “William Ponsonby.³ Bunlar da birlikte seyahat ettiğim dostlarım. Bu gemi seyahatini sizlerle beraber yaptığımız için çok mutlu oldum. Seyahatimiz boyunca size kendimi ve arkadaşlarımı tanıttığım daha çok zamanımız olacak. Ben sizi daha fazla bekletmeden sualinize cevap vereyim.”

Burada bir süre durakladı. Yanındaki arkadaşlarını işaret ederek, “Dostlarımla beraber gemiye Smyrna’dan bindik ve Konstantinopolis’e gidiyoruz. Genç denizciden Reis Efendi müsaitse onunla görüşmek istediğimizi iletmesini rica ettik. Ancak anladık ki kendisi dilimizi bilmiyor. Maalesef henüz biz de diliniz konusunda yeterli bilgiye sahip değiliz.”

“Ben seve seve sizlere yardımcı olur ve Reis Efendi’ye görüşme talebinizi iletirim” diye yanıtladım.

“Çok teşekkür ederiz dostum, kendisinden izleyeceğimiz rota ile ilgili malumat rica edecektik. Dostlarımla Konstantinopolis’e kadar hangi limanlara uğrayacağımızı konuşuyorduk. Bu konuda şüphesiz ki kimse bize Reis Efendi’den daha detaylı bilgi veremez.”

Bu konuşma üzerine Mustafa’yla beraber ecnebilerin yanlarından ayrıldık. Hava iyice kararmıştı. Seyir güzel bir gecede devam ediyordu. Mustafa’yı Reis Efendi’nin kamarasına gönderecek üç yolcunun taleplerini iletmesini söyledim. Ben de güvertede, geminin kaptanının kamarasının az ötesinde kalarak bir yardımım gerekebilir diye bekledim.

Reis Efendi, Mustafa’nın iletlediği taleplerini gülümseyerek karşıladı. “Gelsinler bakalım” dedi Mustafa’ya. Sonra bana dönerek “Lakin sen de bize katıl, hem anlaşmamızda yardımcı olursun hem de bu uzun gecede yapacak bir şeyler bulmuş oluruz.”

Kısa süre sonra üç ecnebi ile beraber Reis Efendi’nin kamarasında bir araya gelmiştik bile. Oldukça büyük bir kamaraydı. Ortada

üzerinde haritaların ve bazı seyir aletlerinin durduğu büyükçe bir masa vardı. Bu masanın çevresine oyma ağaç sandalyeler yerleştirilmişti. Tümünün altında çok güzel bir Acem halısı seriliydi. Duvarlardaki kandiller, geminin salınmasıyla beraber titreşerek kamaraya loş bir hava katıyordu. Dalgalı denizde sallantıdan devrilmeyecek şekilde masanın üzerine yerleştirilmiş olan mum, hem haritaları aydınlatıyor hem de etrafa hoş bir balmumu kokusu yayıyordu.

Adının William Ponsonby olduğunu söyleyen adam yanında rulo yapılmış ve katlanmış haritalar getirmişti. Reis Efendi adamın elindeki haritaları görünce bunlara yer açmak için masanın üzerindeki bazı kâğıt ve haritaları, yalpa ölçeri ve pirinç bir pusulayı alıp kenarda duran konsolun üzerine dizdi. Ecnebi bunun üzerine elindeki haritaların tümünü kamaradaki geniş masaya yaydı. Ardından Reis Efendi'le beraber hepsi masanın üzerine eğilmiş, parmaklarını belli bir haritanın üzerinde gezdirerek İstanbul'a kadar gideceğimiz rotayla ilgili sohbete başladılar.

Ecnebler kendi aralarında sürekli İngilizce konuşuyorlardı. Arada bir Reis Efendi'ye dönerek, bozuk Osmanlıcalarıyla bir yerin adını söylüyorlar ve parmaklarıyla haritadaki bir yeri işaret ediyorlardı. Reis Efendi dillerini biraz konuşsa da daha ziyade başını evet ya da hayır anlamında sallıyordu. Arada bir tercüme etmem için bazı cümleleri bana söylüyordu. Anlaştıklarını düşündüklerinde de hepsi yeniden harita üzerine eğiliyorlar ve başka başka noktaları işaret ederek tartışmaya devam ediyorlardı.

Bu hararetli sohbet birkaç dakika sürdü. Ardından masadan biraz daha geride durarak daha sakin bir şekilde konuşmalarını sürdürdüler. Belli ki rota konusunda edindikleri bilgiden tatmin olmuşlardı.

Bu sohbetleri ve tartışmaları esnasında biraz uzak durmayı ve onları geriden izlemeyi daha uygun buldum. Söze fazla karışmadan...

Masanın üzerinde duran haritaya takıldı gözüm...

Çok fazla harita görmedim ben hayatımda... Çok fazla harita ile tanışmadım... Henüz dilini sökmedim haritaların...

O yüzden bana anlatmak istediklerini çok fazla anlamıyorum... Ama onlar da anlamam için çok uğraşmıyorlar... Henüz... Biliyorum... Bilgece zamanını bekliyorlar... Benim onların dilini öğreneceğim zamanı... Ama aramızda bir bağ olduğunu hissediyorum... Çok derinden...

Haritaların bana anlatmak istediği sonsuz hikâyeler olduğunu biliyorum... Her kıvrımında bir masalın, her çizgisinde bir maceranın, her kat yerinde bir hatıranın olduğu hikâyeler...

Gözlerimi üzerinden alamıyorum...

Gözümle gördüğüm dünyayı bir kâğıt üzerinde canlandırmak istiyorum... Üzerlerinde çizgiler çizerek yolculuğun ne kadar süreceğini hesaplamalıyım... Gittiğim yerlere işaretler koyarak geçmişimi hatırlamalıyım...

Var olan, gözümle gördüğüm bir dünyanın içinde yaşıyorum, havasını soluyorum... Ama aynı zamanda haritalara bakıp içinde yaşadığım dünyanın denizlerini, kıtalarını, yollarını, kıvrılıp giden nehirlerini, uçsuz bucaksız çöllerini, ıssız dağlarını onun üzerinde de görmeliyim...

Gidebilmeli insan... Nereye varacağını bilmeden yolculuklara çıkmalı... Yola çıkacağı günü düşünerek uykusuz geceler geçirmeli... O “an” için heyecandan terlemeli... Bir an önce yola çıkmak için sabırsızlanmalı... Sadece yollarda huzur bulmalı... Döndüğü gün gideceği güne hazırlandığı ilk gün olmalı... Zihni sürekli yollarla meşgul olmalı. Denizlerle... Yollarla... Yollarla...

“Evlat!”

Daldığım hayallerden Reis Efendi’nin gürlemesiyle uyandım.

“Buyur Reis Efendi.”

“Sen bu ecnebilerle burada kal. Hepiniz rahatınıza bakın. Ben bir dışarıyı kolaçan edip geleceğim.” Bunu söyledikten sonra kamerasının kapısını açarak güverteye çıktı.

Ecnebiler Reis Efendi’nin çıktığına aldırmadan sohbetlerine bir süre daha devam ettiler. Yanlarında getirdikleri ve kamara-

daki masaya yaydıkları haritaya tekrar eğilmişler, geminin kapitanından aldıkları bilgilerle gideceğimiz rota hakkında hararetli yorumlar yapıyorlardı.

Hepsi kendi âlemlerine dalmışlar, çok önemli bir kararı bir an önce vermek zorundaymışlar edasıyla ellerini kollarını sallayarak anlaşmaya çabalıyorlardı.

İçerde onlarla yalnız kalmak beni biraz huzursuz etmişti. Önce oradan yavaşça ayrılıp kamarama geçmeyi düşündüm... Ama Reis Efendi'nin, kamarasında ecnepleri yalnız bırakmamı istemeyip biraz da "bana emanet eder gibi" yapması, çıkıp gitme isteğimi engelledi.

Ben de onların dikkatini fazla çekmeden koltuklardan birine yavaşça kuruldum. Tatlı balmumu kokusundan ve geminin sallantısından iyice rehavete kapılmış bir hâlde karşımda duran ecnepleri izlemeye koyuldum.

Farklı yaşlarda üç genç adam... Aralarında İngilizce konuşuyorlardı ama aksanları birbirinden oldukça farklıydı. O ana kadar onlar hakkında tek bildiğim, İstanbul'a gittikleriydi. Ama nereden geldiklerini ve nereye kadar gideceklerini, ne amaçla seyahat ettiklerini bilmiyordum.

Tacir olmadıkları belliydi. Çünkü yanlarında ne mal vardı, ne de görünürde mal alıp satmaya niyetleri. Zaten hiçbirinin tavırlarında tacir olduklarına dair en ufak bir işaret yok.

Ben bunları düşünürken güvertede tanıştığım ecnebi, başını hızla bana döndürüp biraz da sıkılgan bir ifadeyle, "Dostum, ne olur affet bizi. Burada kendi âlemimize, kendi dertlerimize daldık, seni orada unuttuk" dedi.

"Önemli değil Bay Ponsonby, umarım Reis Efendi suallerinize cevap vermiştir" dedim, adını hatırlamama kendim bile şaşarak.

Adamın yüzü aydınlandı. "Fazlasıyla verdi. Sana da ayrıca çok teşekkür ederiz genç dostum. Konstantinopolis'e giderken takip edeceğimiz rota hakkında malumat aldık ve hiç vakit kaybetmeden harita üzerinde işaretledik."

Cümlesini bitirince o da yakınımıdaki koltuğa oturdu ve ba-

çak bacak üzerine atarak sohbeti sürdürmeye kararlı bir şekilde devam etti.

“Ben sana ismimi söyledim, ama kabalık ettim ve senin ismini sormadım” dedi. “Bana ismini söyler misin?”

“Seve seve” dedim gülerek, “Yusuf benim adım.”

“Memnun oldum Yusuf” dedi ismimi doğru telaffuz etmeye çalışarak. “Ben de sana kendimizi takdim edeyim. Daha önce de söylediğim gibi benim adım William Ponsonby. İrlandalı’yım. Bir süredir Avrupa kıtasında seyahat ediyorum ve süresini hiç bilmediğim bir süre daha yollarda olacağım. Dostlarımla birkaç ay önce ilk kez Roma’da karşılaştık. Aslında hepimizin yolculuğu başka yerlerden, başka zamanlarda başlamıştı ama ne şanslıyız ki yollarımız Roma’da kesişti.”

“Roma’da mı?” diye sordum. “Ben de Venedik’ten geliyorum. Ama siz gemiye İzmir’den bindiğinize göre benden önce ayrılmış olmalısınız oralardan.”

“Sanırım” diye cevapladı. “Bir süre Roma’da oyalandıktan sonra seyahatimize beraber devam etme kararı aldık. Roma’da birlikte geçirdiğimiz birkaç haftadan sonra Napoli’ye seyahat ettik. Napoli’de yanardağı ve yanardağın yerle bir ettiği Pompei’yi gördük. İki ay kadar önce Napoli’den demir aldık. Ve şimdi de gördüğün gibi buradayız. Dediğim gibi, öncesinde her birimiz kendi maceralarında, kendi seyahatlerindeyken, yollarımız şans eseri Roma’da aynı noktada kesişmiş oldu. Sonrasında da, rüzgârın bizi şimdilik sürüklediği yer, işte burası.”

Sözünün burasında bir ara verdi, “Seninle diğer dostlarımı da tanıştırayım” dedi ve ayakta duran en gençlerine dönerek, “Bu, genç dostumuz John” dedi. “John Montagu.⁴ Kendisi İngiliz’dir... Üstelik de genç yaşına rağmen bir Kont’dur.”

Belinden bükülerek ve sağ elini havaya kaldırarak, takdim ettiği genç adamın kişiliğini daha da vurgulamak ister gibi sesini biraz daha yükselterek, “Dördüncü Sandwich Kontu” dedi esprili bir edayla.

Takdim edilen genç adam bunun üzerine bana doğru geldi ve elimi sıktı. “Memnun oldum” dedi gülümseyerek, “Siz dostumun

asilzade dediğine bakmayın, yola çıktığımızdan beri hepimiz aynı rezil durumdayız. Şu hâlimize bir baksanıza! Bende bir asilzade mi görüyorsunuz, yoksa yollarda sefil olmuş bir düşkün mü?”

Bu tabii ki cevap vereceğim bir soru değildi. Ama yine de genç adamın kılık kıyafetinin hiç de o kadar sefil bir durumda olmadığını söyleyebilirim. Bu adamlar ya hiç sefil birini görmemişler ya da kendilerine sefilliği ancak bu şekilde yakıştırıyorlardı.

John Montagu ince yapılı, temiz, beyaz yüzlü bir genç adamdı. Geniş alnının üzerinde uzun sarı saçları arkadan siyah bir kurdeleyle bağlanmıştı. Yirmi yaşlarında olmalıydı. Sohbetleri sırasında sesi en yüksek çıkan ve kahkahalarını en kolay koyuveren oydu. O da Ponsonby'nin giydiğine benzer bir kıyafet geçirmişti üstüne... Kenarları sarı simli kumaşlarla işlenmiş, dizlerine kadar uzanan, uzun koyu renk bir ceket, ince boynuna bağladığı işlemeli, rengi atmış ipek dantelli bir fular ve dizlerine kadar çektiği ipek çoraplarının üzerinde yine dizlerinden başlayan kırmızı daracık bir pantolon...

Bir şeyler onu bu genç yaşta kendi memleketinden buralara kadar sürüklemişti. Ne para için ticaret yapıyor, ne de vazife için bir yerden bir yere gidiyor gibi görünüyordu.

Ama yine de bir şeyler, hem bu adamı hem de diğerlerini buralarda yolculuk yapmaya itmişti. Buradan da kim bilir hangi limanlara seyahat edeceklerdi. Bu gerçekten de cevabını her geçen dakika biraz daha merak ettiğim bir soru hâline gelmeye başladı, ama bunu ilerleyen zamanda sormanın daha makul olacağını düşünmeden edemedim.

“John aynı zamanda küçük grubumuzun yazarıdır” diye gülümseyerek sürdürdü sohbetini İrlandalı. “Elinden kâğıt kalem hiç eksik olmaz. Onu her zaman seyahatimizle ilgili bir şeyler karalarken veya not tutarken görebilirsin. Emin ol şimdi kamarasına döner dönmez defterine senin hakkında da bir şeyler yazar.”

“Mübalâğa ediyorsun” diye karşı çıktı John Montagu. “Ben sadece uğradığımız limanlardaki insanlar, tarih veya günlük hayat hakkında gördüklerimi, öğrendiklerimi kâğıda döküyorum. Britanya’ya döndüğümde elimde, hafızamda kalanlardan fazlası olsun istiyorum.”

“Günlük gibi bir şey mi?” diye sordum.

“Evet” dedi, “günlük gibi denebilir. Ama kendi yaptıklarımın dışında da bazı bilgileri yazıyorum. Mesela gittiğim bir yerin insanları, âdetleri ile ilgili öğrenebildiğim kadar bilgiyi buraya yazmaya çalışıyorum. Veya orada gördüğüm ve çok beğendiğim bazı tarihî eserler, sanat eserleri varsa onlarla ilgili bulabildiğim bilgiyi de buraya aktarıyorum.”

“Zor bir iş olsa gerek.”

“Aslında öyle. Çünkü gördüğüm dışında bir şeyleri öğrenmem gerektiğinde bazı kaynaklara ulaşmam zor olabiliyor. Daha ziyade oranın yerli halkından bilgi almaya çalışıyorum ama o zaman da dil meselesi ortaya çıkıyor.”

William araya girdi, “Geçenlerde sen yazarken seyahatname-ni görme şansını buldum” dedi gülümseyerek. “Sadece yazı değil, resim yeteneğini de döktürmüşsün. Atina’daki tapınakların çizimleri aslı gibi olmuş.”

“Teşekkürler” diye yanıtladı John, alçakgönüllülüğü elden bırakmadan, “ama Jean-Étienne buradayken benim resim yeteneğimden bahsetmek pek doğru olmaz.”

“Hakkın var” dedi İrlandalı. “Jean-Étienne beni kendisine her zaman hayran bırakmıştır. Çok yetenekli bir ressamdır. Onun bu seyahatte bize katılması, bizim için gerçekten büyük bir onur.”

Küçük gruptaki diğer adam, William’in tanıştırmasını beklemeden bana da doğru gülümseyerek geldi ve kendini tanıttı.

“Tahmin edebileceğiniz gibi adım Jean-Étienne” dedi, “Jean-Étienne Liotard,⁵ çok memnun oldum.”

“Ben de çok memnun oldum...”

Bu son tanıştığım adam, tam tarif edemesem de diğerlerinden farklı görünüyordu. Başka Frenk memleketinden gelmiş olmasındandır diye düşünüp dayanamayarak sordum, “Siz de İngiliz misiniz?”

“Hayır” dedi adam, “İsviçreli’yim”

Ponsonby araya girerek, “İsviçreli dostumuz bu seyahate bizi kırmayarak katıldı. Aslında Roma’da kendisine tesadüf ettiği-

mizde böyle uzun bir seyahate çıkmak niyetinde değildi ama ısrarlarımıza dayanamayarak o da bizimle geldi” diye açıkladı.

Ressam’la tokalaştığımızda fark ettiğim ama nezaketten doğrudan bakmadığım, boya içinde olan elleriydi. Şimdi tanışma faslına ara verdiğimiz için çok belli etmeden yabancıyı biraz daha dikkatli süzdüm. Adamın sadece elleri değil, üstü başı da rengârenk boya içindeydi. Bunun nedenini anlamak için biraz daha dikkatli baktığımı gören Ponsonby, durumu izah etmek ister gibi hızla açıklamaya girişti.

“Ressam dostumuz bir atölye ressamıdır ama bu seyahatte aklına gelebilecek her yer, onun atölyesi oldu. Bir ev, sokak, kilise, meydan, hattâ bir geminin güvertesi... Uğradığımız limanlarda gördüklerini tuvaline yansıtmak istediği için böyle sürekli bir çalışma hâlinde gibi görünüyor.”

Venedik’e gidiş ve dönüşteki yolculuğum sırasında gemide geçirdiğim akşamlara kıyasla oldukça sıra dışı bir akşam oluyordu.

Bu ecnepleri tanıdıkça onların yolcuklarına olan merakım daha da artıyordu. İstanbul’da amcamın dükkânında çalıştığım zamanlarda çokça ecnebi gelir giderdi dükkâna. Oraya gelen ecnebler de çoğunlukla sefir veya üst düzey eşraftan olurlardı. Uzun zamandır yollarda oldukları için bu genç adamların üstleri başları dökülüyordu ama yine de soylu adamlar oldukları aşikârdı. Rahat, kendilerine güvenli davranışları ve Reis Efendi’yle konuşma tarzları açık ediyordu bunu. Göstermekten de şikâyetçi olmadıklarını tahmin etmek zor değildi.

Nihayet bu tuhaf adamların seyahatleriyle ilgili fikir sahibi olma şansını yakalamıştım. Önceden de merak etmiş ama sormaya cesaret edememişim. Henüz aramızda bir samimiyet olmadığı için sormak densizlik olur diye uygun bir anı beklemiştim.

Neyse ki onlar yardımına koşmakta gecikmediler. Konuyu daha genç olan İngiliz adam açtı. John Montagu... İnce suratlı İngiliz’in o ana kadar fazla sesi çıkmıyordu. Ama akşam ilerle-

dikçe dili iyiden iyiye çözülmeye başladı. Bunda Reis Efendi'nin sunduğu şarapların da etkisinin olduğu belliydi.

“Senin yolculuğun nereye?” diye sordu, oturduğu kadife döşemeli ahşap koltuktan doğrularak, “Konstantinopolis’e mi?”

“Evet” dedim, “ama ben dönüş yolundayım. İstanbul benim yaşadığım şehir.”

“Nereden geliyorsun, hep Reis Efendi ve bu gemiyle mi seyahat ettin?”

“Hayır” diye yanıtladım, “Venedik’e başka gemiyle gittim. Bir Portekiz gemisiyle... Venedik’te indireceğimiz mallar vardı. O malları teslim ettim. Oradaki işim bittikten sonra da dönüş yolunu Reis Efendi’yle yapıyorum.”

İngiliz adamın benimle ilgili merakı, ona sorular sorma konusunda bana cesaret verdi.

“Ya sizler?” diye sordum. “Bay Ponsonby İzmir’e Napoli limanından geldiğinizi söylemişti. Şimdiki seyriniz de İstanbul’a... Yolculuğunuz orada son mu buluyor?”

John yüzüne gizemli bir ifade takınarak, “Kim bilir?” diye yanıtladı. “Bir seyahat son bulur mu, nerede biter bilmek zor...”

Bilgece lakırdılar etmeye çalıştığıнын ayırında olduğu yüzündeki ifadeden belli oluyordu. Bunun bizim de farkına varmamıza zaman tanımak için verdiği kısa bir duraksamadan sonra kaldığı yerden devam etti.

“Bu yolculuk bizim için ne zaman biteceği belli olmayan bir yolculuk. Asıl önemli olan yola çıkmaktı... Bir kez yola düştün mü, nerede biteceğini ancak zaman gösterir.”

Başladığımız noktaya yeniden dönmüşüz gibi hissettim. Ben seyahatleri hakkında bilgi edinmeye çalışırken o işi daha da gizemli hâle sokmaya çalışıyordu. İçtiği şarabın etkisiyle olsa gerek beylik laflar etmeye başlamıştı. Diğer ikisinin ona gülümseyerek baktıklarını görünce alışık oldukları bir tavır olduğunu anladım.

Ama ben de ısrarcı olmakta kararlıydım.

“Peki” dedim, “seyahatinizin nerede biteceğini bilmiyorsunuz... Ama herhalde neden seyahat ettiğinizi biliyorsunuzdur. İnsan hiçbir sebep olmadan, bir sebep yüklenmeden yollara düşmez, değil mi?”

“Düşer” dedi John hiç duraksamadan. “Sadece yollara düşmek de kendi başına bir seyahat sebebi olabilir. Ama dostum, doğrusunu istersen bizimki öyle sebepsiz çıkılan bir seyahat değil.”

Nihayet lafın etrafında dönüp dolaşımdan vazgeçiyordu galiba.

“Tacir olduğunu sanmıyorum” dedim, konudan sapmasına mani olmak için.

“Hayır” dedi, “tacir değilim. Bizim seyahatimizin daha ulvî bir amacı var. Amacımız mal alıp satmak değil, daha ulvî amaçlara ulaşabilmek.”

Ulvî amaçlar? Bu da nereden çıkmıştı şimdi. Aynı lafı üzerine basa basa tekrarlayıp durmuştu... Ulvî amaçlar...

John sözüne ara vermeden devam ederken, William araya girdi. Daha doğrusu İngiliz’in ne diyeceğini tahmin ederek ona destek olurcasına sesini yükseltti. İkisinin de ağzından aynı anda aynı kelimeler döküldü.

“Büyük Yolculuk.”

Bu tesadüfi ahenk üzerine ikisi de gülümsedi. John kaldığı yerden sürdürdü konuşmasını.

“Evet” dedi, “Büyük Yolculuk.”

Bunu söyledikten sonra da sanki tam burada bitmesi gerekiyormuşçasına durakladı. Hem de tam ben devam etmesini umarken...

Büyük Yolculuk...

Çıktıkları seyahate verdikleri isimdi bu.

Seyahatlerinin hangi manada büyük olduğunu henüz anlamamıştım. Süresi bakımından mı büyüktü, yoksa amacı bakımından mı, bilmiyorum. Ya da başka bir mana yüklüyorlardı yaptıkları seyahate... Bunu da herhalde sohbetin devamında söyleme nezaketinden beni yoksun tutmazlar diye düşündüm.

John’un devam etmesini beklerken bir an zihnime bir şüphe düştü. Beni huzursuz eden bir şüphe... Bir anda içimi kemiren, beni bir hata yaptığıma inandıran bir şüphe...

Ya bu adamlar, Venedik limanında benimle uzun uzun sohbet eden Berberî Muhammed’in bahsettiği misyonerlerdence...Kili-

se tarafından görevlendirilmiş ve Hıristiyanlığı, Osmanlı topraklarında yaymayı hayatlarına amaç edinmiş adamlar ise bunlar?

Tabii ya... Başka ne olabilir... Bu üç Hıristiyan'ın seyahatlerini "Büyük" yapan, başka ne olabilir?

Taşlar şimdi yerine oturmaya başlamıştı.

Tacir olmadıklarını en başından anlamıştım. Öyle malla ya da parayla bir işleri olmadığı da belliydi. Gemiye binerken şahsi sandıkları dışında başka hiçbir eşya da yüklememişlerdi. Gerçi sandıkların sayısı oldukça fazlaydı ama yine ticaret için taşıdıkları mallar gibi görünmüyorlardı. Zaten az önce kendisi de söylemişti, ticaret için değil ulvî amaçlar için seyahat ettiklerini...

Avrupa'nın üç farklı memleketinden üç adam... Üç Hıristiyan... Üstelik İrlandalı olanı Roma'da buluşup oradan da Osmanlı topraklarına seyahat ettiklerini söylemişti...

Vatikan'da Papa tarafından görevlendirilmiş olmalıydılar. Muhakkak ki seyahatlerini "Büyük" yapan da buydu... Papa tarafından görevlendirilmiş ve kendi dinlerini yaymak için Osmanlı topraklarına gönderilmiş üç misyoner...

Şimdiye kadar neden akıl edemediğimi düşünerek kendime kızdım. Bu kadar adamın ta oralardan kalkıp bunca zahmet ve eziyetle buralara kadar gelmelerinin başka ne sebebi olabilirdi?

İçimi bir tedirginlik kapladı. Farkında olmadan fazla mı içli dışlı oldum bu adamlarla diye düşündüm... Emellerini tam anlamadan bu kadar samimi olmam doğru muydu bilemedim. Üstelik bu kadarla da kalmamıştım... Bir de hiç düşünmeden, sorgulamadan Reis Efendi'yle tanışmaları için aracı olmuşum.

Venedik limanında Cizvit papazlarını izlerken bahsetmişti Muhammed misyonerlerden. Uzun cüppeleri ve sakallarıyla tedirgin edici görünümlyüdüler. Kalabalık bir grup olarak bir yerlere doğru yola çıkmak üzere limanda dolanıyorlardı. İsa'nın askerleriydi onlar. Hıristiyanlığı yaymak için görevlendirilmişlerdi. Bu uğurda dünyanın her yerine her tür kimlik ve kılıkla gidiyorlar ve dinlerini yaymak için de ne gerekiyorsa yapıyorlardı.

Bu gözümün önünde seyredenler de Berberî'nin anlattıklarına tam uyuyordu. Bense bunu ancak şimdi anlayabiliyordum. Ah benim aptal kafam...

Ben bunları düşünürken, John sözüne ara verdiği yerden devam ederek beni hem kara düşüncelerden hem de sonradan gereksiz olduğunu anladığım bu tasadan çekip çıkardı.

“Ulvi dediğime aldırma” dedi gülümseyerek, “latife ediyorum. Benim bu seyahati yapıyor olmamın hiçbir ulvi yanı yok. Benim için asıl sebep dünyayı, yabancı toprakları görme, tanıma merakı. Bir de o toprakların tarihini ve sanatını tabii. Benim için en ulvi sebep bu.”

Bu son cümlesini hınzırca bir gülümsemeyle söylemişti. Bir an için, az önce onlar hakkında ne düşündüğümü anladığı gibi bir duyguya kapıldım. John sanki benim düşüncelerimin ne kadar yanlış olduğunu ispat etmeye çalışıyordu. Yollara düşmesine sebep olan amacındaki ulviliğin tanrıyla, semavi inançlarla alakası olmadığını açıklama gayreti içerisindeydi.

1738 senesinin o sıcak Haziran günü, gemimizle İstanbul'a seyrederken tanıştığım ve önce bu topraklara kendi dinlerini yaymak için geldiklerinden şüphe ettiğim ecnebilerin, dinî bir amaca hizmet etmediklerinin kanıtını kendi gözlerimle görmem için yıllar geçecekti. O günden tam yedi sene sonra dünyanın başka bir köşesinde tekrar karşılaşacaktık... Londra'da... Bambaşka şartlarda... O günkü düşüncemin tam aksine, Hıristiyanlıkla ilgili bir misyonerlik vazifesi yüklenmek bir yana, Tanrı inancına bile çok sıcak bakmadıklarına şahit olacaktım.

Ama onları yeni tanıdığım o gün bunlardan henüz haberim yoktu.

Akşam yavaş yavaş ilerliyordu. Gemide hafif bir yalpalama başlamıştı. Artık açık sularda seyrediyor olmalıydık. Gecenin sessizliği yerini rüzgârdan ve yarattığı sallantıdan oluşan gıcırdamalara ve küçük çarpmalara bıraktı. Kamaranın tavanında asılı du-

ran fenerler sallandıkça ahşap oymalı duvarlarda gölge oyunları oynuyordu.

Reis Efendi'nin kamarası geminin kış tarafındaydı. Kamaranın ortasında, üzerinde haritaların durduğu büyük ahşap masanın arkasında, dışarıya, doğrudan denize açılan ince uzun pencereler vardı. William oturduğu geniş koltuktan kalkarak tutuna tutuna arka tarafa geçip bu pencerelerden dışarıyı seyretti.

“Galiba hava bozacak.”

“Sanmıyorum” diye karşılık verdim, “limandan ayrıldıktan sonra güvertedeki denizcilerle sohbet ederken sakın bir havada seyredeceğimizi söylediler.”

“Öyle olacağını umarım” diye araya girdi William, “fazla sallantıdan çok hazzetmediğimi söylemeliyim.”

Hem Reis Efendi gelene kadar sohbeti sürdürmek hem de hâlâ tatmin olmayan merakımı tam olarak giderebilmek için ona döndüm.

“Üçünüz de aynı sebeple mi çıktınız seyahate?” diye sordum çekinerek.

“Aslında beş kişiyiz” diye cevapladı John, “yardımcı ve uşakları saymazsan tabii. Onlarla beraber on beş kişi kadar ediyoruz.”

“Gemideler mi?”

“Evet, diğer iki dostumuz Smyrna’da feneri geç söndürdükleri için çok yorgunlar. Çoktan kamaralarında sızmış olmalılar.”

“Peki, o hâlde beşiniz de aynı sebeple mi yollara düştünüz?”

“Hemen hemen” diye yanıtladı John. Kaldığı yerden devam etmeden önce de elini hafifçe havaya kaldırarak diğer iki ecnebiyi işaret etti.

“Eminim ki William ve Jean-Étienne’in kendilerine ait başka sebepleri de vardır.”

“Bizde bir tür gelenek aslında” diye özetledi önce, neyin gelenek olduğunu açıklamaya gerek duymadan. Yüzümdeki soru soran ifadeyi görünce de, “Bu seyahatler” diye devam etti, “yani Büyük Yolculuk.”

“Bir tür hac yolu mu?” diye sordum.

“İlginç bir düşünce tarzı” dedi. “Daha önce hiç bu şekilde dü-

şünmemiştim. Ama hayır, düşündüğün manada bir hac yolu değil... Evet, genelde belli bir güzergâh var. Yani herkes aynı yolu izlemese de aşağı yukarı izlenen belli bir güzergâh... Ama bu, kut-sal topraklarda dinî sebeplerle yapılan bir hac değil.”

“Anladım” diye cevap verdim, konuşmasını sürdürmesini umarak.

“Ama başka bir açıdan bakınca da bir hac yolu diye düşünmek doğru olabilir. Tarih ve sanat için yapılan bir hac yolu... Tanrıyı değil ama aydınlığı ve estetiği bulmak için yapılan bir hac yolu... Biraz da farklı kültürleri, hayat tarzlarını tanımak için...”

“Sizin izlediğiniz güzergâh hangisi?” diye sordum merakla.

Sorum üzerinde John diğerine dönerek, “William” dedi, “senden haritanı tekrar masaya yaymanı rica edebilir miyim? Dostu-muza izlediğimiz yolu harita üzerinde göstermek istiyorum.”

John’un bu talebi üzerine William, Reis Efendi’nin kamara-sındaki büyük ahşap masaya yeniden yanaştı ve elindeki rulo ya-pılmış haritayı masaya yaydı. Kapanmasın diye haritanın dört köşesine masada bulduğu birer ağırlığı koyduktan sonra daha iyi görebilmemiz için şamdanı haritanın tam ortasına yerleştirdi. Oturduğum koltuktan kalkarak John’un yanında haritaya doğru eğildim.

Sol üst köşesinde, çerçeve içinde İngilizce, “Avrupa Haritası” yazan bir haritayı bu. Kullanılmaktan yıpranmış, sararmış bir Avrupa haritası. Bütün Avrupa ülkeleri, Mağrib memleketleri ve Osmanlı topraklarının küçük bir kısmının görüldüğü, üzerin-de alınmış notlar ve çizilmiş rotalar bulunan bir harita.

John elini Britanya’dan başlayan ve kırmızı mum boya ile eğ-riler çizerek güneye doğru inen bir çizginin başlangıç noktasına koydu.

“Benim seyahatim” dedi, “buradan başladı... İngiltere’den.”

Parmağını Londra’dan başlayıp denizin üzerinde devam eden çizgiden ayırmadan devam etti.

“Oradan da Roma’ya...”

“Roma’da rastlaştığınızı söylemişsiniz.”

“Doğru” dedi haritadan başını kaldırmadan, “Roma’da buluştuk. Jean-Étienne ve William daha önceden bir araya gelmişlerdi zaten.”

Başını diğer ikisini işaret eder gibi uzatarak devam etti.

“Roma’dan sonra seyahatimize beraber devam ettik. Önce Napoli’ye... Napoli’den tekrar deniz yoluyla Korsika ve Sardinya adaları... Sonra da Atina... Ve son olarak Smyrna.”

Gülümseyerek bana döndü, “Şimdi senin de şahit olduğun gibi Konstantinopolis yolundayız.”

“Ne kadar güzel” dedim imrenerek, “umarım ben de günün birinde sizin yaptığınız bu seyahatin bir benzerini yapma şansını bulurum.”

“Neden olmasın... Dünyada gidecek yer çok. Sadece bu güzergâhla sınırlı da değil.”

Masadan bir adım uzaklaşarak sürdürdü konuşmasını.

“Evet” dedi, “Büyük Yolculuk’a çıkan birçok kişinin izlediği güzergâh işte bu. Her yolcu farklı zamanlarda, farklı yerlere seyahat eder ama çoğunlukla bu rotayı takip eder.”

“Ne kadar zamandır?”

“Britanya’da insanlar uzun yıllardır bu seyahati yapıyor. Eğitimi bitiren çok kimse belli bir süreliğine bu seyahatlere zaman ayırıyor. Daha ziyade de ben yaşlarda olanlar... Tabii daha ileri yaşta yapanlar da çıkmıyor değil.”

Bu sözüyle birlikte suratına haylaz bir gülümseme yayıldı. Diğer iki ecnebiye dudaklarındaki tebessümle yan gözle baktı. John ile diğerleri arasında on yaş kadar olmalıydı. Jean-Étienne ve William onun bu dokunduruşuna aldırış etmemiş olmalıydılar ki ikisi de işitmemiş gibi ifadesiz bir suratla onu dinlemeyi sürdürüyorlardı.

Genç İngiliz kendi Büyük Yolculuk’unu anlatmaya bir süre daha devam etti. Diğer ikisi onu sessizce dinlemeyi sürdürdüler.

Büyük Yolculuk ismini verdikleri bu tuhaf yolculukları benim için biraz daha netleşmeye başlamıştı. John’un anlattıklarıyla bir fikir sahibi olmuşum ama yine de böyle bir seyahate ticaret ya da dinî bir sebep olmadan çıkmayı çok anlamlı bulamıyordum.

Seyahatin adının “Büyük” olması da kendini açıklayamamış konulardan biriydi. Bir seyahate “Büyük” sıfatı vermenin arkasında daha farklı bir anlam olmalı, diye düşündüm.

Belki de manası bakımından büyüktü seyahatleri. Avrupalıların, özellikle de Britanyalı’ların Avrupa’da yaptığı yolculuk. Bir tür okul... Öğrenmenin ve öğrenimi tamamlamanın başka bir yolu...

Kendi topraklarından başladıkları, bazen aylar, bazen de seneler süren yolculuk... Hem de hiç ara vermeden veya ülkelerine dönmeden... Belli ki seyahatin süresi, çıkanın ne kadar maceraperest olduğuyla alakalı... Ne kadar uzağa gittikleri de ne kadar cesur olduklarıyla...

“Neden bu güzergâh?”

Sorum üzerine o ana kadar lafa fazla karışmamış olan William doğruldu.

“Bunun tabii ki bir sebebi var” dedi. “Büyük Yolculuk, yüzyıla yakın zamandır yapılıyor. Bu o kadar zamanda alışkanlık hâline, gelenek hâline gelmiş bir güzergâh.”

“Sadece alışkanlık mı?” diye itiraz ettim.

“Değil tabii ki” diye tasdik etti beni William. “Bu yolculuğu yapanların ortak merak konuları ve ilgi alanları var. Özellikle tarih boyunca eserler vermiş ünlü ressamaların, mimarların, heykeltıraşların çalışmalarını görmek en önemli sebeplerden biri. O yüzden Büyük Yolculuk seyyahlarının yolları her durumda muhakkak Roma’da kesişir. Pantheon’u, Fiumi Çeşmesi’ni, Piazza Navona’yı görmeyen bir seyyah Büyük Yolculuk’u yapmış sayılmaz. Ya da Napoli... Napoli’deki Pompei kalıntılarını görmeden dönülebilir mi?”

“Ya da Floransa’daki Michelangelo’nun Davut heykelini memlekete dönünce ballandıra ballandıra anlatmadan olmaz” diye araya girdi Jean-Étienne, başını o anda baktığı haritadan hiç kaldırmadan.

“Evet” dedi gülerek William. Bir yandan da lafı açan ressama bakarak, “Büyük Yolculuk’un en keyifli yanı belki de bu. Döndükten sonra gezdiğin yerleri ballandıra ballandıra anlatmak. Hattâ mümkünse mübalağa etmekten de kaçınmamak.”

“Mübalağa mı?” diye sordum şaşırarak.

“Evet... Bu seyahati yapan büyük yolcu memleketine döndüğü zaman orada gördüklerini herkese anlatır. Anlatırken de çoğu zaman başından geçenleri abartmaktan geri durmaz. Uzak topraklara yolculuk yapan çok fazla kişi olmadığı için her giden kendi gördüklerinin en ilginç olmasını ister. O sebeple bazen gerçekten de inanılmaz hikâyelerle döndükleri olur.”

“Mesela?”

“Mesela ben geçen yıllar içinde Şark’da yaşayan dev insanların, iki kafalı atların olduğuna dair hikâyeler dinlediğimi hatırlıyorum” dedi gülererek.

“Gerçekten mi?” dedim şaşırarak. “O kadar fütursuzca uydu-rabiliyorlar mı yani?”

“Hem de nasıl... Duysan inanamazsın. Fütursuzlukları hayal güçleriyle sınırlı. Sadece Büyük Yolculuk’u yapanlar da değil tabii. Ticaret için Hindistan’a ya da Asya’nın uzak köşelerine giden gemiciler de inanılmaz hikâyelerle dönerler. Mesela sen hiç insan eti yiyen yerlileri duymuş muydun?”

“Aslına bakarsan bunu ben de duydum” dedim.

“Demek o gemiciler senin buralara da uğramış” dedi gülererek.

“Muhakkak ki” dedim, “hikâyeler bu kadar ilgi çekici olunca dinleyicisi de çok oluyordur.”

“Her zaman” diye cevapladı William. “Büyük davetlerde bir araya gelen misafirlerden tut, ciddi siyaset adamlarına kadar herkes bu hikâyeleri dinlemeye meraklıdır.”

Benim ilgili bakışlarım İrlandalı’yı daha da heveslendirmiş olmalı ki ara vermeden devam etti.

“Özellikle de Şark’a gelenler daha çok anlatır bu abartılı, yalan hikâyeleri. Büyük Yolculuk çoğunlukla İtalya’da son bulduğu için Şark’a daha az sayıda gezgin gelir. O yüzden gördüklerini bütün gerçekliğiyle anlatanlardan çok, abartarak, mübalağalar, yalanlar ekleyerek hikâye edenlere rastlanır... Ya da işittiklerini görmüş gibi anlatanlara... Doğal olarak böyle olunca da çevrelerinde daha fazla merak uyandırırılar...”

Burada bir an için durup düşünceli bir ifadeyle tek kaşını havaya kaldırarak devam etti.

“Aslına bakarsan Osmanlı toprakları, Levant veya Şark’ın geri kalan yerleri bizim gözümüzde hâlâ bir gizem... Öğrenmek istediğimiz, anlamak istediğimiz bir gizem... Bildiğimiz gerçeklerden farklı... Bir o kadar da ulaşılmaması zor. Bu bilinmezlik de buralara gelme konusundaki iştahımızı daha da kabartıyor...”

William’ın gözleri parlamaya başlamıştı. Anlattıklarının heyecanını içinde hissettiğini görebiliyordum.

“Şimdi ben ve arkadaşlarım daha iyi anlıyoruz ki...” diye devam etti, “Atina’dan sonrasında... yani Şark’a doğru... Tahayyüllerimizin de ötesinde bir dünya var. Bunu dev insanlar veya iki başlı atlar manasında söylemiyorum... Ama buraya seyahat edenler gerçekten anlamaya çalışsalar, burayı içlerinde yaşasalar, sizin ülkenizde dev insanlardan veya iki başlı atlardan çok daha etkileyici şeyler olduğunu görebilirler. O sebeple bu tarz abartılı hikâyeleri dinleyince artık biliyorum ki bunu anlatanlar asıl görülmesi gerekenleri görmemiş.”

İrlandalı’nın anlatış tarzından, bu topraklarda gördüklerine karşı büyük bir ilgi ve hayranlık duyduğunu anlamak zor değildi. Gerçek anlamıyla görmek, anlamak, yaşamak istiyordu. Onun kendi memleketindeki insanlar hakkında anlattığı bu itirafları ve gerçeğe olan ilgisi etkilemişti beni.

Oralarda anlatılan abartılı hikâyeleri duyunca biraz da bizim gerçeklerimizden bahsetmek istediğim için bıraktığı yerden devam ettim.

“Bizim buralarda abartılı hikâyelere inanmamız için uzun seyahatler yapmaya ihtiyacımız yok” dedim gülererek. “Biz tılsımları, büyüleri kendi içimizden, kendi gerçeklerimizden türeterek çıkarırız. O yüzden biri bize yan sokaktaki bir mucizeden bile bahsetse, buna hiç kuşku duymadan inanmaya meyilliyizdir...”

Soluklanmamı fırsat bilip bir şey söyleyecek gibi hamle yaptı. Ama ardından vazgeçerek dinlemeyi sürdürdü. Ben de kaldığım yerden devam ettim.

“Bu topraklardaki hikâyelerin ne kadar çok, çeşitli ve inanılmaz olduklarını görebilmeniz için daha uzun süre buralarda kalmanız gerekecek bence.”

“Öyle mi düşünüyorsun?”

“Bence öyle... İzmir’de ne kadar kaldığınızı bilmiyorum ama anlattıklarına bakarsak İstanbul’da çok daha fazlasını bulacağınızıza eminim.”

“Öyle olacağını umuyorum. En azından kendi adıma bunu söyleyebilirim. Şartlar izin verdiği sürece seyahatimi sürdürmeyi isterim. Ama tabii bu yolculuğun da bir gün bitmesi gerekiyor. Zira dönünce İrlanda’da işlerin beklediğini de unutmamam lazım.”

“İstanbul’da neleri görmeyi hayal ediyorsunuz?” diye sordum biraz da konuyu dağıtmamaya çalışarak.

“Doğrusunu istersen bizi nelerin beklediğini bilmiyorum. Bilmemeyi de tercih ediyorum. Her şeyin sürpriz olması daha güzel... Birakalım Konstantinopolis bizi şaşırtсын!”

“İstanbul hakkında hiç mi bilginiz yok?”

“Hiç denemez. Ama yine de Floransa, Venedik ya da Paris hakkında sahip olduğumuz kadar değil... Şark hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz fazla kaynak yok. Dediğim gibi Şark’a, Levant’a gelenlerin sayısı görece olarak daha az. O yüzden de evvelce Konstantinopolis’te görev yapmış olan sefirlerin ya da tircilerin aktardıkları var elimizde. Onların hikâye ettikleri kadarını biliyoruz... Şimdi sıra kendi gözlerimizle şahit olmakta...”

“Neden Şark’a gelenlerin sayısı daha az?” diye sordum gözlerimi haritanın üzerinde gezdirerek.

“Mesafe” diye yanıtladı William, “buralara gelmek oldukça meşakkatli bir seyahati gerektiriyor.”

“Ve bir o kadar da tehlikeli” diye araya girdi uzun süredir sessizliğini koruyan genç İngiliz. Diğerinin susup ona dönmesini fırsat bilerek sürdürdü, “Çok azımız Osmanlı topraklarına gelmeye cesaret eder” dedi böbürlenerek.

Bunu söylerken başını hafifçe yukarı kaldırmış ve yan gözle de diğerlerini süzmüştü. Onay bekler gibi... Diğerleri de kendilerine biçilen bu “cesur” payesini kaçırmamak için başlarını sallayarak hemen tasdiklemişlerdi John Montagu’yu.

“Büyük Yolculuk, zaman zaman oldukça tehlikeli olabilen bir yolculuk” diye devam etti, az önce söylediğini destekler şekilde.

“Bu yolda canını verenler oldu. Yola çıktığın andan itibaren yalnızsın. Ve izlediğin yol da tehlikelerle dolu. Bazen şimdi olduğu gibi denizleri aşman gerekiyor. Bazen de eşkiyalarla dolu ormanların içinden geçmen. O yüzden her zaman, her türlü olasılığa karşı hazırlıklı olmalısın.”

Ne demek, “Yola çıktığın andan itibaren yalnızsın”?

İngiliz bunu gerçekten inanarak mı söylüyordu? Yanında hizmetkârlar, uşaklar ve o kadar adam olmasına rağmen hâlâ yalnız olduğunu mu düşünüyordu?

“O hâlde” dedim, “sizin grup olarak seyahat ediyor olmanız bu açıdan çok faydalı.”

“Kesinlikle” dedi genç ecnebi, “yola beraber devam etmeye karar verdiğimizden beri hayat bizim için her açıdan daha kolay bir hâle geldi.”

John anlattıkça diğerleri de ona katılarak sohbeti koyulaştırmaya başladılar. Hepsî kendinden, kendi serüvenlerinden eklemeler yapıyorlardı. Anlattıklarını dinledikçe benim de daha fazlasını öğrenmeye olan iştahım iyice kabarıyordu... Daha çok anlatmalarını istiyordum... Daha çok dinlemek...

Ne kadar şanslıydım ki onların anlatma konusundaki azimleri, benim dinleme konusundaki iştahımla çok örtüşüyordu.

Ama zaman oldukça ilerlemişti. Konuşulanlara olan ilgimden olsa gerek ne kadar zamandır orada oturup bu koyu sohbeti sürdürdüğümüzü hiç bilmiyorum. Lafı bir genç İngiliz, bir İrlandalı almış ve konuştuğukça konuşmuşlardı. Sadece diğer ecnebi... İsveçreli olduğunu söyleyen adam çok fazla konuşmadı o gece. Sessiz ressamın nedense lafa karışmak istemiyor gibi bir hâli vardı.

John sözünü sürdürürken kamaranın kapısı açıldı ve Reis Efendi içeri girdi. Dışarıda güvertede hoşuna gitmeyen bir şeyler olmalıydı ki yüzü asıktı. Benim fark ettiğim şeyi ecnebler de fark etmiş olmalı ki Reis Efendi'nin kamarasına girmesinin hemen ardından ona teşekkür ederek hep beraber oradan ayrıldılar.